

Sevdican Oyununda Kadın Tipleri

Oktay YİVLİ *

ÖZ

Nezihe Meriç, *Sevdican* oyununda 1930'lardan 1990'lara Türk toplumundaki kadının değişimini irdeler. Bu süreç içinde ekonomik temelli toplumsal değişim, farklı kadın tiplerini ortaya çıkarır. Geleneğin ürünü olarak, aldatılan olarak, yabancılaşan olarak, yozlaşan olarak, savaşçı olarak ve birey olarak kadın bu oyunun ilgi alanı içinde kalır. Geleneğin ürünü olan kadın, bütün kadınların prototipiyken, birey olan kadın hepsinin ardılı durumundadır. Bir anlamda yazar, bu oyun aracılığıyla Türk kadınının bireyleşme serüvenini anlatır. Bu serüven içinde kadın eş, anne, çalışan ve birey olarak ortaya çıkar. Modern yaşamın bir ürünü olan eğitilmiş kadın, sonunda birey olarak kendisini fark eder.

Anahtar Kelimeler: Nezihe Meriç, *Sevdican*, oyun, kadın, birey.

ABSTRACT

The Types of Women in the Play "Sevdican"

Nezihe Meriç argues the change of women in Turkish society from the 1930s to the 1990s in her play *Sevdican*. Social change based on economic developments creates various women characteristics during this process. This drama covers traditional, cheated, alienated, degenerated belligerent and individualized women characteristics. In the play traditional woman is the proto-type of all, while individualized woman is successor of the other characters. In a sense, the writer tells the process of Turkish female individualization. Inside this story the woman appears as wife, mother, employer and individual. The educated woman who is the result of modern life finally realizes herself as an individual.

Keys Words: Nezihe Meriç, *Sevdican*, woman, individual.

* Dr., Ürdün Üniversitesi Yabancı Diller Fakültesi Türk Dili Bölümü, ÜRDÜN,
e-posta: oktayyivli@mynet.com

Giriş

Edebiyat yaşamına öyküyle başlayan Nezihe Meriç (1925-2009); "... kadın yazarların çoğunlukla popüler aşk romanları yazdığı bir dönemde, kadınların gündelik yaşantı içindeki deneyimlerini, toplumsal rolleriyle çatışmalarını ya da uzlaşmalarını konu alan öyküleriyle dikkat çeker." (Özata 2010: 63-64) Öykünün ardından roman ve oyun türünde de eserler veren Meriç'in, özellikle oyun alanındaki çalışmaları yeterli bir eleştiri süzgecinden geçirilmemiştir. Çocuk oyunlarını bir kenarda tutarsak *Sular Aydınlanıyordu* (1970), *Sevdican* (1992) ve *Çın Sabahta* (1995) olmak üzere üç oyun kitabı yayımlar. Adı geçen bu eserler, *Tartışma* ve *Öyle Bir Gün* oyunları da eklenerek *Toplu Oyunlar*¹ kitabı içinde yeniden yayımlanır.

*Sevdican*² oyunu, yazar tarafından yaşamın anlamını sorgulayan bir kadının düşsel macerası olarak takdim edilir. Aslında oyunda tek bir kadın vardır; ancak o, bütün kadınları temsil eder ve pek çok kadının yaşamını gözler önüne serer. Oyunda, çeşitli toplumsal katmanları simgeleyen altı kadın tipi canlandırılır. Onlar kırsal çevrede, kentte, kentin çeperlerinde, yurt dışında ve çalışma hayatının içinde sunulurlar. Cumhuriyet'ten günümüze çeşitli kuşakların temsilcisi olan bu kadınların kendilerini fark etme ve değişime çabaları ortaya konur.

Bu makalenin amacı, eserdeki kadın tiplerini inceleyerek bu modeller üzerinden değişen kadını ve toplumu irdelemektir. Oyunda 1930'dan 1990'a kadar pek çok kuşağın üyesi olan kadınlar sergilenmiş ve bir anlamda onlar kendi dönemlerinin toplumuna ayna tutmuşlardır. Makale, kadın tiplerinin altmış yıllık süreç içindeki değişimini belirlemeye çalışırken, aynı zamanda Türk toplumundaki değişim ve dönüşümü de saptamak istemiştir.

1. Birey Olarak Kadın

Metinde ilk olarak karşımıza çıkan ve bir anlamda oyunu sunan kadın tipinin özelliği, sorgulayıcı bir kişiliğe sahip olmasıdır. Yaşam ve olaylar karşısında her zaman eleştirel bir bilinci işletir. Bütün kavramlar ve olgular, onların ne olduğunu anlamak isteyen, buradan hareket ederek de kendisini tanımak isteyen bir "ben" tarafından irdelenir. Bu kadın tipi, Selim İleri'nin Meriç'in öykülerinde saptadığı "aydın genç kızları"³ çokça anımsatır.

"Anne Allah nedir? Soyadı ne? Anne Allah kadın mı erkek mi?

Peki evi nerede?

Öğretmenim insan nedir?

1 Selim İleri, "Türk Öykücülüğünün Genel Çizgileri", *Türk Dili*, Sayı: 286, Temmuz 1975, s. 23.

2 Nurullah Çetin, *Roman Çözümleme Yöntemi*, Ankara 2007, s. 133.

3 Nurdan Gürbilek, *Kör Ayna Kayıp Şark*, Metis Yayınları, İstanbul 2007, s. 44.

Efendim, yaşamak nedir? Doğa, insanlar, hayvanlar...
Hocam sizce evlilik nedir? Mutlu bir evlilik için neler gerekli?
Peki, kadın nedir? ya erkek?" (Meriç 2003: 116)

Çocukluğundan başlayarak gördüğü, işittiği her şeyi bilmek isteyen bu bilinç; giderek yaşamın anlamı üzerinde yoğunlaşır. İnsanların aradığı, peşinde koştuğu şey nedir? Onun bu soruyu sormaktaki ereği, elbette insanoğlunun dünyada bulunma nedenidir. Ancak, onun içine doğduğu dünya, onu çevreleyen düzen bireyi özgür bırakmaz. Kültürel kodlarla, eğitim biçimiyle, toplumsal alışkanlıklarla kadını biçimlendirmeye çalışır. Hazırladığı kimliği ona dayatır.

Aile, yakın çevre, toplum kadına nasıl hareket etmesi gerektiğini bildirir. Bir süreci bitirdiğinde gitmesi gereken yön, yakın çevre tarafından belirlenir. Eğitim, çalışma yaşamı, evlilik, çocuk sahibi olma aşamaları zamanı geldikçe içinde bulunduğu koza tarafından ona anımsatılır.

"Peki, ŞİMDİ?' dedim ben. 'Hangi fakülteye girsem?'
Şuna mı, buna mı?
Buna mı, şuna mı? derken, üniversite de bitti.
Ben sordum gene: PEKİ ŞİMDİ NE OLACAK?
'Önce mesleğinin sahibi olmalısın. Sonra sıra evlilikte.' dediler.
Aşk, nikâh, düğün." (Meriç 2003: 116)

Dikkat edilirse, özgür bireyin bir olgusu olan aşk bile toplumsal düzenlemenin içine alınmıştır. Toplum iradesi, tüm yaşamsal süreçleri kadın adına yönetmek ister. Böylece tarihsel döngü devam edecek, birey toplumsal hamurun içinde eriyecektir. Ancak bu noktada sorgulayan kadın tipi, bütün bir geleneğe karşı çıkar. Kuşaklar boyunca sürüp gelen kadının yazgısını yaşamak istemez. Bu kalkış, gelenekte bir kırılmaya yol açarken sorgulayan kadın, bireyleşme sürecini işletir. Toplumdan, büyük varlıktan ayrı olan beninin farkına varır. Geleneksel kültürel kodlarla oluşmuş toplum, onun bağımsızlığını hemen kabule yanaşmaz. O, kafa tutar, düzeni eleştirir ve belli bir yerde tutunamaz.

Modern yaşam, kent olgusu ve sanayileşmeyle insanları birbirlerinin uzağına düşürmüştür. Birey kadının sorguladığı ve tarihsel döngünün içinde yiten, ancak toplumun fark etmediği şey, insanın insana yabancılaşmasıdır.

"Çoktan beri mi buradasınız?

Sahiden var mısınız, yoksa ben mi uyduruyorum bunu? Biliyor musunuz, sizlere çok ihtiyacım var. Sizlerle tanışmak istiyorum. EVET! Neden biliyor musunuz? Çünkü hani şu kaybolan şey var ya, hani demin söylediğim, dostluk, arkadaşlık, sevgi dediğim, onu hep beraber arayabiliriz. Bakarsınız buluruz!

Bunu başarabilsek. Olamaz mı? Bilmem. Ben inanıyorum.

O zaman, işe tanışmakla başlayalım. Ben..." (Meriç 2003: 118)

Birey olarak kadın, kadın evriminin gelip dayandığı son aşamadır. Bununla birlikte bu örnek üzerinden görürüz ki kadının toplumla çekişmesi bitmemiştir. Geleneksel toplum yapısı, kadını değişen kimliğiyle kabule yanaşmaz. Belli bir eğitim düzeyine ve ekonomik özgürlüğe sahip olan kadının bile toplumda arzuladığı yere ulaşması kolay değildir.

Nezihe Meriç, seçtiği modern kadın tipiyle kadın olmanın zorluğunu ortaya koymakla kalmamış, aynı zamanda kadının özgürleşmesi için belli bir savaşı gerektirdiğinin altını çizmiştir. Toplum, istediği yeri ve rolü kadına kendiliğinden vermediğine göre bu uğurda kadın çaba harcamalıdır. Oluşturulan bu tip aracılığıyla yazarın değindiği bir başka sorun, yabancılaşmadır. Büyüyen kentlerin ve modern yaşamın getirdiği bu sorunun çözümüyse, insanın ötekine sunacağı, dostluk ve sevgide yatmaktadır.

2. Geleneğin Ürünü Olarak Kadın

Kırsal bağlamda ele alınan ve oyundaki kadınların prototipi olarak değerlendirilebileceğimiz kadın tipi, farklı bir modellemenin olmadığı kapalı bir toplumun üyesidir. Geleneğin kırsalda ürettiği ve bütün topluma dayattığı bu model, sorgulamaksızın tarihseli yineler. Bir anlamda toprakla özdeşleşmiştir.

“Güzel toprak. Bizim memleketimizin toprağı. Onu ben naa şu ellerimle kazdım. Sürdüm. Altını üstüne getirdim. Tüm cevherini döksün, göster sin diye, güneşi, suyu, Allah’ın rahmetini emdirdim ona. Allahımın bereketini verdi o da bana. Yeşerdi, yeşerdi, göklere erdi. Ağaçlarım, buğdaylarım, yiyeceğimiz her bir güzel ondan geldi bize. Besledi, büyüttü yiğit kocamı, aslan oğullarımı, nazlı kızlarımı. Gelinlerimi damatlarımı. Bebelerimin bebelerine bile yetiştirdi. Koca Allah tarafından geldi bu nimet. Bu toprağı o verdi bana.” (Meriç 2003: 119)

*Anlatma zamanı*⁴ olan 1992 yılında seksen üç yaşına ulaşan bu kadın tipi, 1930 kuşağının temsilcisidir. Cumhuriyetin ilk köy kuşağından olan bu kadın, içinde bulunduğu düzeni sorgulamaz. Birey kadın tipinin yaşamın her aşamasında sorduğu, “Şimdi ne yapmalıyım?” sorusunu ondan hiç işitmeyiz. Çünkü onun nasıl davranacağı, gelenek tarafından belirlenmiştir. Toprağı işler, onu sever, ancak onunla niçin savaşmak zorunda olduğunu irdelemez.

Yaşamak onun için doğurmak ve doyurmaktır. Geçmiş dönem köy gerçekliğinin bir sonucu olarak, çocuk yaşta evlendirilmiştir. Ancak bu durum, onun tarafından eleştiri konusu edilmez. Erkeğini sevmiştir ve onun için çocuklar doğurmuştur. Toprak kendisine nasıl çeşitli yemişler verip onu doyur-

4 Ayhan Bulut, *Nezihe Meriç’in Hayatı, Sanatı ve Eserleri*, 2004, s. 157.

muşsa, o da çocuklarını besleyip büyütür. Besleyen, büyüten işleviyle kendisini toprakla özdeşleştirir.

Yazar, 1930 kuşağının bir üyesi olan bu tip üzerinden geleneksel Türk toplumunun kadın modelini ve yaşamı algılayış biçimini başarıyla yansıtır. Dönemin feodal toplum yapısına göre kadın; çalışan, büyüten ve besleyen işlevleriyle tanımlanmıştır. Aynı anlayışın bir uzantısı olarak kadın, geleneğin kendisine buyurduğu görevleri sorgulamadan yerine getirir. Çünkü geleneksel toplumda o, büyük gövdenin bir parçası olarak varlık bulur. Toplumdan ayrı bir birey olarak kendisinin farkında değildir.

3. Aldatılan Olarak Kadın

50 kuşağının temsilcisi olan bu kadın tipi, kentin varoşlarında yaşayan kesimin bir üyesidir. Geleneğin ürünü olan kadın tipinin aksine, iyi bir eğitim alamadığı için kötü koşullarda yaşamakta olduğunu farkındadır. Kentin çeperinde yaşıyor olsa da geleneksel yaşam biçimi ve geleneksel düşüncü biçimi onu kuşatır.

“Üç çocuğum var. Yeryüzündeki, üç çocuklu, milyonlarca kadından biriyim.

İki kız bir oğlan. Ah, ne şekerdirler bilseniz. Ne şekerdirler...

Valla, şu yeryüzünde, varım yağım onlar benim.

Tek isteğim onları iyi yetiştirebilmek.

Yani ne bileyim, okusunlar diyorum. Benim gibi cahil kalmasınlar. Kimseye kul olmasınlar, ezilmesinler, hayatlarını kazansınlar.” (Meriç 2003: 122)

Kendisini çocuklarına, kocasına ve evine adamıştır. “Niçin yaşıyorum, ben kimim, yarın için ne yapmalıyım?” gibi varlığıyla ilgili hiçbir soruyu sormaz. Bunun için zamanı yoktur. Evde ve ev dışında hep çalışmak zorundadır. Bu, yaşamak adına ölümcül bir koşudur. Bütün bunların ardından kocası eliyle şiddete uğrar. Onun içkisini, kumarını görmezden gelir, ama aldatılmaya dayanamaz.

“NEEEEEEE AHMET’İN METRESİ Mİ VAR?

Bu da ne demek?

VAY BU NE BOK YEMEK?

AHMET AHMET AHMET? ALLAH BELANI VERSİN AHMET!

DEFOL GİT AHMET! Defol git, defol git Ahmet...

Ben çocuklarıma bakarım. Bakarım ben.

Vayy nasıl bakarım!” (Meriç 2003: 126)

Yazar, ürettiği bu tip üzerinden kentin kenar mahallesinde yaşayan bütün kadınların yaşamına bir ayna tutar. Eğitimsiz ve yoksul olan bu kadınlar, ancak kentin dışında yaşama tutunabilirler ve yaşamlarını sürdürebilmek için duraksız çalışmak zorundadırlar.

Aldatılan kadın tipinin özelliği, omuzlarına yüklenen bütün sorumluluğu kabul etmesi ve kendi yaşamını çocukları uğruna harcamasıdır. Şiddet, onun tarafından doğal bir olgu gibi karşılanır. Bu kadın tipinin bireyleşme olasılığı ve aile kavramı dışında varlığını tanımlaması söz konusu değildir. Nezihe Meriç, bu tip yoluyla kendisi için değil, yalnızca çocukları için yaşayan anne modelini sergiler. Yazar, onun söylemine ezilmek-ezilmek, kula kul olmak gibi bir jargon ekleyerek kadının kent yaşamıyla birlikte farklılaştığına, zamanla belli bir toplumsal bilinç kazandığına vurgu yapar.

4. Yabancılaşan Olarak Kadın

Yabancılaşan kadın tipi, çalışmak için Almanya'ya gitmişken bir Alman'la evlenip oraya yerleşir. Modern kent yaşamının rahatlığı, olanakların bolluğu, evlendiği erkeğin ekonomik durumu onu fazlasıyla mutlu eder. Ancak iyi olanaklara sahip olmak, güzel giyinmek, istediğini yiyip içmek, bir bakıma sınıf değiştirmek; ona kökenini ve geçmişini unutturur.

"Vallahi, insan bunların yüzünden, milliyetini söylemeye utanıyor.

Bir, köyden kente göç lafı çıkardılar ortaya. Ne rahatımız kaldı, ne huzurumuz.

Aman rica ederim, Allahın dağlıları! Kalkıp şehirlere geldiler. Otursanıza köyünüzde...

VALLAHİ ŞEHİRLERİN HAVASINI BOZDULAR.

Dillerini düzeltmezler, kıyafetlerini düzeltmezler.

E, OLMAZ VALLAHİ." (Meriç 2003: 129-130)

Diđer Türk işçileriyle aynı kökenden gelmiş olmakla birlikte onları beğenmez olur. Onların şiveleri bozuk, giyimleri bayağı, yaşam pratikleri ilkeldir. Bu kadın tipinin bakış açısına göre Almanlar kibar, Türkler kaba insanlardır. Ondaki yabancılaşma, kendi ulusunu barbar gösterecek denli sınır çizgisine dayanır. Bu tutumuyla Tanzimat romanındaki züppe kadın tiplerini andırır. Ahmet Mithat Efendi'nin *Bahtiyarlık* romanında "baba ocağına yabancılaşıp 'kaba Türklere cephe al[an]'"⁵ Nusret Hanım tipiyle tam bir örtüşme içindedir.

Yabancılaşan kadın tipi için çevrenin, öteki insanların ve toplumsal sorunların önemi yoktur. Yalnızca kişisel mutluluğu için yaşar. Dünyanın karışıklığı, savaş olasılığı, nükleer tehdit onun gündeminde yer almaz.

"Aman ne yapayım canım! Bunları değiştirmek benim elimde mi yani?

Ben yaşamama bakıyorum.

VALLAHİ, İNANIN HAYATIMDAN ÇOK MEMNUNUM.

Biz yemeyi içmeyi de çok severiz. Hans da ben de... Bir masa hazırlarım. Yok yoktur üstünde. Hans zevkten dört köşe olur.

5 Nurdan Gürbilek, *Kör Ayna Kayıp Şark*, Metis Yayınları, İstanbul 2007, s. 44.

VALLAHİ!

Hele kafaları da bulduk mu, gelsin çiftetelli, gelsin göbek havası.” (Meriç 2003: 132)

Nezihe Meriç, yabancılaşan kadın tipini göç olgusu içinde üretmiştir. 60'lı yıllardan itibaren kadınlı erkekli bir grup Türkün çalışmak, para kazanmak uğruna Almanya'ya göç ettiği tarihsel bir gerçekliktir. Gidenlerden pek çoğu, yabancı bir toplum içinde kendi özünü koruyarak yaşarken bir bölüğü değişmiş, Alman toplumuna uyum sağlamıştır.

Bu bağlam içinde sunulan kadın tipi; hem Alman toplumuyla bütünleşmiş, hem de kendi milletine yabancılaşmıştır. 1960'larda yabancı bir toplum içinde ortaya çıkan bu tip, kadınının doğal gelişimine karşıt, yanlış bir model olarak değerlendirilebilir.

5. Yozlaşan Olarak Kadın

60 kuşağının temsilcisi olan yozlaşan kadın tipi, genç yaşta yaptığı evlilikle sunulur. Kötü giden evlilik ve aile içi şiddet, onu ülkesinden koparıp Almanya'ya sürükler. Yurt dışında çalışma koşulları acımasızdır. Bu yüzden o, kolay yolu seçer.

“YAPAMADIM. Daha yirmi bir yaşındaydım. Küçücüküm.

Yapayalınızım.

Çok GÜZELDİM.

GEL! dediler. GEL gel gel gellll...

Gittim ben de. Işıklara, kürklere, pırlantalara.

Kumar oynadım. Her şeyimle. Yaşamımla, insanlarla, kaderle...” (Meriç 2003: 137)

Zenginliğe kavuşur, rahat bir yaşamı elde eder. Saygınlık ve dürüstlük dışında her şeyi vardır. Ancak, içindeki boşluğu dolduramaz. Çünkü arzu bir türlü tatmin olmamıştır.

“Arzunun dile getirilişi talepler/istekler olarak ortaya çıkar ve tikel-somut nesnede içerik kazanır. Talepler tikel nesnede doyuma ulaşır, ama arzu hâlâ tatminsiz boşluğumuz olarak kalır. Hatta ikisi arasında paradoksal bir karşıtlık da tanımlayabiliriz: Talepler doyuruldukça arzularımızın boşluğu daha da büyür. Yani her 'başarısızlık' deneyimi, içine düştüğümüz, düştükçe büyüttüğümüz boşluğun deneyimlenmesidir.” (Köse 2011: 1)

O, bir değiş tokuşa girişmiş, kendi özünden, ruhundan vererek dünyasal olanı elde etmiştir. Ancak bu değiş-tirime, onda büyük bir boşluğun doğmasına neden olur.

Böylesi bir yaşam, elbette onu yozlaştırır. Bir tepki olarak erkeğe ve topluma içten içe büyük öfke besler. Buradan kalkarak erkeğin işlevini yarar noktasına indirger. Toplumun değerlerine saldırır, onunkinin yerine kendi değer yargılarını yerleştirmek ister.

“Canı cehenneme toplumun.

Namus? Güldürme Allah aşkına.

Ne namusu be! Hangi namus? Nedir namus dediğin? Açık seçik bir tanımlamasını yapabilir misin? Kim namuslu kim namussuz ayırabilir misin? Şöyle keskin bir çizgiyle?

Bak, örneğin ben namusluyum.

Kendimi, yaşamımı ve eylemimi açıkça ortaya koyabiliyorum.” (Meriç 2003: 133)

Yabancılaşan kadın tipi, toplumsal bilinçsizliğin kol gezdiği bir bağlamda üretilmiştir. Çocuk yaştaki evlilik, sevgisizlik, bilinçsizlik ve şiddet; bu tipi doğuran etmenlerdir. Nezihe Meriç, yalnızca kadının yozlaşmasına değil, onu üreten yanlış geleneklere ve bu yanlış besleyen kültürel kodlara da eleştiri getirir. Erken evlilik kararı nedeniyle aile, kadına yönelttiği şiddet yüzünden erkek, ikiyüzlü tutumu bakımından toplum eleştiriye uğrar. Yazar tarafından altı çizilen bir başka olgu, doğru biçimde elde edilmeyen maddi olanakların insanı mutlu etmeye yetmediğidir.

6. Savaşçı Olarak Kadın

40 kuşağının temsilcisi olan savaşçı kadın tipi, toplumumuzun alt katmanlarında örneği çokça bulunan bir tipin bütün özelliklerini üstünde taşır. Bu kadın tipi yaşamını özveri ve savaşım kavramları üzerine kurmuştur. Gençliğini yaşayamaz, yatalak annesine bakar ve kocasını çok erken kaybeder. Kötü yazgısına karşı başlattığı savaşı, sisteme karşı sürdürür.

“AMAN MÜDÜR BEY, İKİ ÇOCUKLA NE YAPARIM BEN?”

Hâlâ bağlanmadı emekli aylığımız. Perişanız altı aydır.

Aman rica ederim yapmayın.

Nüfus idaresi size, siz sekretere, sekreter bakanlığa, bakanlık nüfus idaresine, nüfus idaresi muhtarlığa, muhtarlık oraya, orası buraya...

MÜDÜR BEY MÜDÜR BEY, AYLAR GEÇİYOR, bu nasıl iştir müdür bey!”

(Meriç 2003: 139)

Kendisi ve çocukları için çalışmak zorunda olan bu kadın Almanya'ya göç eder. Orada hem yabancı bir toplumun gelenekleriyle çarpışır, hem de geleceğini kazanmaya çalışır. Belli bir birikimle ülkesine döndüğünde varlıklı çevreler tarafından işçi kökeninden ötürü hor görülür.

“YAAAA! Demek eliniz sıcak sudan soğuk suya değmedi. Harika vallahi!

Oysa ben, eşek gibi çalıştım ömür boyu hanımefendiciğim. Eşşek gibi.

Ah ah ah, müdüroğlü müdür kocanız, sizi Avrupalarda gezdirdi. Ne güzel!

Demek üç daireniz, bir yazlık eviniz, bilmem kaç bin liralık mobilyanız, mücevheratınız var?

Efendim? Arabanızla yatınız, dededen kalma yalınızla, çekme katınız da caa ha!

HA HA HA! Vallahi ha ha ha... HHİİYYHHH! Ay! Ay tıkanıyorum.”
(Meriç 2003: 143)

Savaşçı kadın tipine göre burjuva kadınların eksik yanı, dünyadan kopuk biçimde yaşamalarıdır. Çevrelerindeki işsiz, yoksul, hasta insanlardan ve onların sorunlarından habersizdirler. Varlıklı kesim iyi olanaklar içinde yaşarken, büyük bir insan grubunun açlık çekmesi tam bir rezilliktir.

Yazar, savaşçı kadın tipini kentin çeperinde tasarlamış, yabancı bir toplum içinde onun gelişimini tamamlamıştır. Bu kadın tipinin özelliği, bütün yaşamının savaşım içinde geçmesidir. Bu model aracılığıyla toplumumuzun sessiz kadın kalabalığı betimlenmiştir. Geniş halk kitlesi içinde örneğine sıkça rastladığımız bu tip; hem erkeğin, hem kadının rolünü birlikte taşır. Yazarın buradan hareket ederek değindiği bir başka olgu, aynı tipin çalışma yaşamı içinde edindiği toplumcu bilinçtir. Bu gelişim, aydın tipinde olduğu gibi düşüncenin değil, yaşantının getirdiği bir aşamadır.

Sonuç

Nezihe Meriç *Sevdican* oyununda, Cumhuriyetin ilk kuşağından yüzyılın sonuna kadar uzanan altmış yıllık süreç içinde farklı kadın kuşakları ve kadın tipleri üzerinden Türk toplumunun ve Türk kadınının değişimini ele almıştır. Değişen kadın, göç olgusu ve çalışma yaşamı içinde irdelenmiş; kırsaldan varoşlara ve oradan yurt dışına uzanan bir genişlikte bu değişimin hikâyesi anlatılmıştır.

Öykülerini çoğunlukla kadın kişiler üzerinden kurmuş⁶ olmasına benzer bir tutumla Meriç, *Sevdican* oyununu altı farklı kadın tipi üzerine bina eder. Geleneğin ürünü, aldatılan, yabancılaşan, yozlaşan, savaşçı ve birey olarak pek çok kadın tipi; bu evrilmede köşe taşlarını oluşturur. Bu metin bağlamında kadının yarım yüzyıldır geçirdiği evrim, bir anlamda onun bireyleşme serüveni olarak yorumlanabilir. Bu dönüşüm süreci içinde kadın; tarihselin ona yüklediği doğuran, doyuran, çalışan işlevlerini terk etmeden kendisini fark etme ve toplumsal yaşamdaki yerini genişletme çabasına girer.

Geleneğin ürünü, aldatılan ve savaşçı olarak sunulan kadın tiplerinin ortak özelliği, kendilerini ailelerine adamalarıdır. Bunların ilki kırsalda, diğerleri kırsal kökenli olmakla birlikte kentin varoşlarında boy gösterirler. Oyun bağlamında, 1930'lardan 1990'lara Türk kadını değişip dönüşürken yabancılaşan ve yozlaşan gibi aykırı modelleri de içinden çıkartmıştır. Bu modellerin her ikisi de toplumu ve toplumsal olanı yok sayar. Yabancılaşan tip, topluma sırt çevirir; yozlaşansa, toplumun verili değerlerine saldırır.

6 Ayhan Bulut, *Nezihe Meriç'in Hayatı, Sanatı ve Eserleri*, 2004, s. 157.

Meriç, yabancılaşan kadını özgül koşulların ürettiğine inanırken, yozlaşmanın nedenini ise geleneksel toplumda ve kültürel kodlarda arar. Yazara göre yanlış gelenekler, toplumsal yozlaşmayı tetiklemiştir.

Cumhuriyetin ilk yirmi yılında, nüfusun büyük çoğunluğu toprağa bağımlıyken feodal toplum yapısı söz konusudur. Kırsal toplum yapısının kadın modeli gelenekselidir. Kadın tarlada çalışır, doğurur ve çocuklarını büyütür. 1950'lerden sonra ivme kazanan sanayileşme, köyden kente göçü başlatır ve kentlerin çevresinde varoşlar oluşur. Kadın, yaşam konusunda görece bilinç kazanır, ancak eğitim ve çalışma koşulları çok fazla değişmez.

Kentlerimiz, büyüyen nüfusa yeterli iş olanağını sunamayınca Almanya'ya göç başlar. Göç ve çalışma bağlamında kadın yine ön plandadır. Kötü koşullar altında çalışmakla birlikte yaşamı sorgulamaya başlar ve toplumsal bilinci gelişir. Geçen yüzyılın sonuna gelindiğinde kadın, çalışma yaşamında deneyim kazanmış, aldığı eğitim ve elde ettiği ekonomik konumla yeterli donanıma ulaşmıştır. Bu evrede toplum, birey olarak kadını doğurur.

Birbirini çevreleyen iki olgu olarak kadınla birlikte toplum da değişir. Cumhuriyetin ilk on yılında kadını tarlada görmek isteyen toplum, sırasıyla onu kentin çeperlerine taşır, çalışma yaşamına sürükler ve sonunda ona eğitim hakkını ve görece bağımsızlığını tanır. Bu metin bağlamında ekonomik bağımsızlığını elde eden eğitilmiş birey kadın, her şeye karşın toplumla savaşımını sürdürmek durumundadır. Çünkü geleneksel alışkanlıklarını bütünüyle terk etmeyen toplum, birey üzerindeki otoritesini sürdürmek eğilimindedir.

Kaynaklar

- Bulut, Ayhan (2004), *Nezihe Meriç'in Hayatı-Sanatı ve Eserleri*, yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Muğla: Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Çetin, Nurullah (2007), *Roman Çözümleme Yöntemi*, 5. basım, Ankara: Öncü Kitap.
- Gürbilek, Nurdan (2007), *Kör Ayna, Kayıp Şark*, 2. basım, İstanbul: Metis Yayınları.
- İleri, Selim (1975), "Türk Öykücülüğünün Genel Çizgileri", *Türk Dili, Türk Öykücülüğü Özel Sayısı*, Sayı: 286, s. 2-29.
- Köse, Cüneyt (2011), "İd-Ego-Süperego", www.felsefseekibi.com/dergi, (08.01.2011).
- Meriç, Nezihe (2003), *Toplu Oyunlar*, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Özata Dirlikyapan, Jale (2010), *Kabuğunu Kiran Hikâye / Türk Öykücülüğünde 1950 Kuşağı*, İstanbul: Metis Yayınları.